किंतच्छिष्टसंमतमित्याकांक्षायांद्वयमपिहेतुविशेषयोःसमबलत्वात्सममेवेत्याह प्रत्यक्षेति कंठकूपेक्षुत्पिपासानिवृत्तिरित्यादिकंतत्रतत्रधारणाफलंयोगपक्षेप्रत्यक्षमेवप्रामाण्यहेतुः सांख्यपक्षेतुपूर्वोदात्तंशास्त्रमेवास्ति अतःश्रुतिप्रत्यक्षयोस्तुल्यबलत्वाद्द्वयमपिशिष्टसंमतमेवेत्यर्थः ॥ ७ ॥ फलस्याविसंवादादपिद्वयोःसाम्यमाह उभेचैतेइति ॥ ८ ॥ फलैक्येहेतुंसाधनैक्यमाह तुल्यमिति व्रतानांअहिंसासत्यास्तेयादीनां नह्येकरूपेसाधनेगतिद्वयंसंभवति नापिद्वयोर्गत्योःपरमत्वंसंभवति अतउभयप्राप्याएकैवगतिः यथोक्तंभगवता यत्सांख्यैःप्राप्यतेस्थानंतद्योगैरपिगम्यतइति कतर्हितयोर्विसंवादइत्यतआह दर्शनंनसमंतयोरिति दर्शनंशास्त्रं अयमर्थः महदादिप्रकारणंजगत्रज्ज्वांसर्पइवात्मन्यध्यस्तंतत्सम्यगवेक्षणलक्षणेनाधिष्ठानज्ञानेनबाधितंचेत्संसारस्यसबीजस्योच्छेदोभवतीतिसांख्याः योगास्तुहेयंदुःखमनागतमितिहेयंवस्तूपन्यस्यद्रष्टृदृश्ययोःसंयोगोहेयहेतुरितितन्निमित्तमुक्तं तथाचमहदादिदृश्याकारवृत्तिनिरोधेनद्रष्टृदृश्ययोर्वियोगेसतिद्रष्टुर्वृत्तिसारूप्याभावात्स्वरूपेऽवस्थितिःकैवल्यंभवति यथोक्तं योगश्चित्तवृत्ति

प्रत्यक्षहेतवोयोगाःसांख्याःशास्त्रविनिश्चयाः॥ उभेचैतेमतेतत्त्वेममतातयुधिष्ठिर॥ ७॥ उभेचैतेमतेज्ञातेनृपतेशिष्टसंमते॥ अनुष्ठितेयथाशास्त्रंनयेतांपरमांगतिं॥ ८॥ तुल्यंशौचंतपोयुक्तंदयाभूतेषुचानघ॥ व्रतानांधारणंतुल्यंदर्शनंनसमंतयोः॥ ९॥ युधिष्ठिरउवाच यदितुल्यंव्रतंशौचंदयाचात्रफलंतथा॥ नतुल्यंदर्शनंकस्मात्तन्मेब्रूहिपितामह॥ १०॥ भीष्मउवाच रागंमोहंतथास्नेहंकामंक्रोधंचकेवलं॥ योगाच्छित्वाततोदोषान्पंचैतान्प्राप्नुवंतितत्॥ ११॥ यथाचानिमिषाःस्थूलाजालंछित्वापुनर्जलं॥ प्राप्नुवंतितथायोगास्तत्पदंवीतकल्मषाः॥ १२॥ तथैववागुरांछित्वाबलवंतोयथामृगाः॥ प्राप्नुयुर्विमलंमार्गंविमुक्ताःसर्वबंधनैः॥ १३॥ लोभजानितथाराजन्बंधनानिबलान्विताः॥ छित्वायोगाःपरंमार्गंगच्छंतिविमलंशिवं॥ १४॥

निरोधः तदाद्रष्टुःस्वरूपेवस्थानंवृत्तिसारूप्यमितरत्रेति एवंचहेतुनाशेकार्यनाशाज्जगतोमिथ्यात्वनिरूपणंव्यर्थमितिमन्यंतेइति यथोक्तंवासिष्ठे द्वौक्रमौचित्तनाशस्ययोगोज्ञानंचराघव योगोवृत्तिनिरोधोहिज्ञानंसम्यगवेक्षणं असाध्यःकस्यचिद्योगःकस्यचित्तत्वनिश्चयः प्रकारौद्वौततोदेवोजगादपरमःशिवइति ॥ ९ ॥ फलसाधनयोरैक्येकिमर्थोयंशास्त्रभेदइतिशंकते यदीति ॥ १० ॥ उत्तरमाह रागमिति अयंभावः ज्ञानपक्षेवस्तुतत्त्वदर्शनेनसकृदपिबाधितस्यद्वैतसत्यत्वसंस्कारस्यपुनरुदयोनभवति प्रतिबिंबादिवत्तन्मिथ्यात्वनिश्चयात् तथाचरागाद्यनुदयान्नकर्मनापिदेहोनापितज्जंदुःखंचभवति संसारकारणाभावात्सुखेनमुच्यतेच यथोक्तं दुःखजन्मवृत्तिदोषमिथ्याज्ञानानामुत्तरोत्तरापायेतदनंतरापायादपवर्गइति योगपक्षेतुनिरोधसंस्कारबलेनैवदृश्यसंस्कारोपमर्दःकार्यः ततश्चरागाद्युच्छेदक्रमेणमुच्यते तदभावेत्वसकृन्निरोधाभ्यासेपिरागाद्याक्रांततयायोगाद्भ्रश्यतीतियोगमार्गेमोक्षेविघ्नसंभावनास्तीतिनासौमुख्यइति ॥ ११ ॥ एतदेवमहामत्स्याद्यनेकदृष्टांतैरुपपादयति यथाचेत्यादिना अनिमिषामत्स्याः योगशब्दोत्रप्रायेणमत्वर्थीयोचूप्रत्ययांतोयोगिपरःप्रकरणाज्ज्ञेयः ॥ १२ ॥ वागुरांपाशवतींस्नायुरज्जुं ॥ १३ ॥ १४ ॥

Digitized by Google